

Hoe gaat het met de vogels in mijn stad? Reken het uit met de **stadsvogelindicator!**

Vijf huismussen in de straat, is dat veel of weinig? Zonder vergelijkingsmateriaal is de vraag moeilijk te beantwoorden. In het kader van de stadsvogelcampagne van VBN heeft SOVON daarom gewerkt aan een methode om de vogelrijkdom van stadswijken te voorspellen en te meten; de stadsvogelindicator.

De daadwerkelijk getelde aantallen zaadeters in de winter in Utrecht en omgeving vergeleken met de voorspelde aantallen. Rood betekent: slechts 0-50% van de verwachte aantallen aangekomen; geel betekent: rond het gemiddelde (75-125%); groen betekent: (veel) meer dan verwacht.

In Nederland doet zich de paradoxale situatie voor dat we het minste weten van de vogels in het gebied waar de meeste vogelaars wonen: de stad. Vogels tellen in bebouwd gebied was lange tijd niet erg populair onder Nederlandse vogelaars. Het belang van deze 'vergeten' groep, de stadsvogels, wordt echter de laatste jaren steeds meer onderkend. Dat komt voor een deel voort uit de alarmerende berichten over de achteruitgang van voorheen algemene stadsvogelsoorten als huismus en kuifleeuwerik. Daarnaast is er door aangescherpte wetgeving lokaal meer behoefte aan informatie over het voorkomen van vogels in een specifieke stad of gemeente.

Om beter zicht te krijgen en te houden op de toestand van alle algemenere broedvogels in bebouwde gebieden zijn Vogelbescherming en SOVON in 2007 gestart met een nieuw nationaal stadsvogelmeetnet: het Meetnet Urbane Soorten, ofwel MUS (Vogelnieuws februari 2008). In zo'n 400 postcodegebieden in heel Nederland noteren vrijwillige vogelwaarnemers ieder jaar op vaste telpunten alle vogels. Op basis van de gegevens van de eerste twee jaren heeft SOVON, in opdracht van Vogelbescherming, een Stadsvogelindicator ontwikkeld. Hiervoor zijn ook de wintervogels in beeld gebracht.

MUS + PTT-Stad + GIS

De aanwezigheid in de winter van vogels in de stad en daarbuiten wordt al sinds 1978 gemeten in het Punt-Transsect-Tellingen-project (PTT) van SOVON en CBS. Ook dit langjarig meetnet werkt met vijfminuten-tellingen op vaste

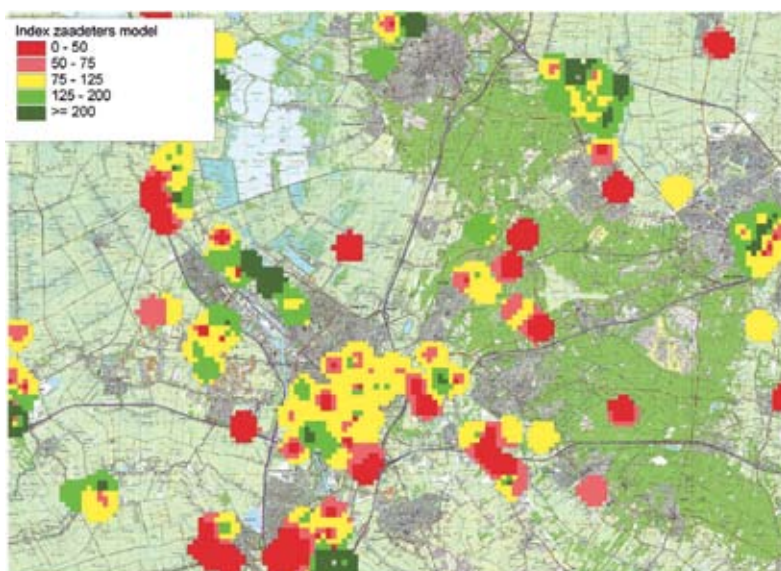
telpunten. In beide meetnetten hoeven de vrijwilligers niet gedetailleerd te beschrijven hoe de directe omgeving van hun telpunten eruit ziet en verandert. In de onderhavige studie hebben we van alle telpunten van MUS en PTT-Stad de biotopensamenstelling bepaald op basis van GIS-informatie. Door de biotoopvariabelen en de getelde aantallen vogels te combineren in een regressiemodel weten we nu welke biotoopvariabelen de aantallen vogels van een soort bepalen. Met deze uitkomsten kunnen we voorspellen hoeveel vogels ongeveer voorkomen in wijken van steden waar nooit geteld is, gegeven de biotoopinformatie die de wijken kenmerkt.

Met andere woorden: voor iedere wijk in iedere stad in Nederland kan nu de gemiddelde vogelsamenstelling voorspeld worden. Een vergelijking van de voorspelde waarden met de concrete vogeltellingen levert lokale afwijkingen op. In stadsdelen met zulk afwijkingen komen dus meer of juist minder vogels voor dan op basis van de aanwezige biotopen verwacht zou mogen worden. Dit geeft dan aanknopingspunten voor het nemen van kansrijke maatregelen om de situatie te verbeteren. Door de tellingen voort te zetten kan het succes van de genomen maatregelen worden gevolgd.

Vogelsoorten en vogelgilden

Om vanuit de telgegevens van MUS en PTT te komen tot vogelverwachtingen voor heel Nederland zijn enkele rekenstappen noodzakelijk. Met de methode moeten we uiteindelijk aan kunnen geven of er in een wijk, vanuit de optiek van vogelvriendelijke inrichting en/of beheer, een probleem speelt en zo ja, welke maatregelen zinvol zijn. Daarom wordt in het model gerekend met zowel individuele vogelsoorten als groepen van soorten, gilden genaamd. In een gilde zijn stadsvogelsoorten gegroepeerd met vergelijkbare eisen aan (onderdelen van) hun leefgebied; die kunnen dus op dezelfde manier profiteren van vogelvriendelijke maatregelen. De broedvogels zijn ingedeeld op basis van nestplaats en broedbiotoop, zoals huizenbroeders, struikvogels, boomvogels, pioniersoorten. De wintervogels zijn ingedeeld op basis van voedsel en foerageerbiotoop, bijvoorbeeld besseneters, zaadeters en watervogels.

Voor bebouwd gebied is geen gedetailleerde biotooppindeling voorhanden. Voor enkele afzonderlijke steden zijn wel indelingen bedacht, maar die zijn niet zonder meer toepasbaar op andere steden en ook niet afleesbaar op de bestaande topografische kaarten. In ons project wordt daarom gewerkt met afzonderlijke, objectief meetbare variabelen om vogeltelpunten te karakteriseren: bouwjaar, dichtheid en type van de bebouwing, afstand tot de stadsrand, hoeveelheid groen, ligging binnen Nederland en dergelijke. Dezelfde gegevens zijn ook berekend voor alle stadswijken in heel Nederland. Een lastige biotoopcategorie in de stad zijn de tuinen. Om-

dat het privé-eigendom betreft wordt er door geen enkele instantie kwantitatieve informatie over tuinen verzameld. Tuinen beslaan echter wel een aanzienlijk oppervlak binnen een stad; ze zijn voor het voorkomen van vogels zeer belangrijk. Door data van verschillende organisaties zoals CBS en Kadaster te combineren kon toch een maat opgesteld worden voor het aandeel tuinen in een wijk.

Analyseren en voorspellen

Een regressiemodel maakt het mogelijk om per soort en per gemeente te berekenen welke biotoopvariabelen het belangrijkste zijn. Met de resulterende 'rekenregels' zijn vervolgens voorspellingen gedaan voor de vogelsamenstelling van iedere stadswijk in Nederland. Als daadwerkelijke vogeltellingen in een stadswijk lagere aantallen opleveren dan de verwachte waarden, dan is dat een indicatie dat er lokaal wat aan de situatie verbeterd kan worden. De vogelgilden geven aan waarin verbeteringen mogelijk zijn: nestgelegenheid, voedselvoorziening in de winter en dergelijke.

Het figuur op pagina 20 geeft een voorbeeld van deze werkwijze, die we 'benchmarks' noemen. Op basis van de biotoopkarakteristieken van wintervogeltelpunten in de stad is een voorspelling gemaakt van het aantal vogels uit het gilde 'zaadeters' dat op ieder telpunt aangetroffen kan worden. Dit is vervolgens vergeleken met het daadwerkelijk getelde aantal op ieder telpunt (figuur). In de regio Utrecht valt op dat Baarn voor deze groep wintervogels opvallend goed scoort, terwijl delen van IJsselstein en Nieuwegein laag scoren, mogelijk vanwege recente nieuwbouw.

Als vogeltellingen andere aantallen opleveren dan verwacht, is het goed door een ecooloog de situatie nader te laten bekijken. In samenwerking met Vogelbescherming kan dan heel

gericht over de meest effectieve vogelvriendelijke maatregelen geadviseerd worden. Door de vogeltellingen te herhalen kan het succes van de maatregelen aangetoond worden.

Gemeenten en andere geïnteresseerden in stadsvogels kunnen nu dus beschikken over referentiewaarden voor een vogelvriendelijke stad (wat is 'gemiddeld' of 'normaal'), zodat vogeltellingen in perspectief geplaatst kunnen worden. In de meeste steden is wel een vogelwerkgroep actief die deelneemt aan MUS- en PTT-tellingen. Dit kun je stimuleren, bijvoorbeeld door het aanstellen van een coördinerende stadsvogelwacht, om vervolgens een representatieve steekproef van een stad te bewerkstelligen; een lokaal stadsvogelmeetnet.

Heeft u interesse om met deze praktische instrumenten aan de slag te gaan, aarzel dan niet om contact op te nemen met SOVON of Vogelbescherming. ●

Twee jaar Stadsvogelmeetnet MUS

Het Meetnet Urbane Soorten is een nieuw monitoringmeetnet met een eenvoudige opzet, waardoor meedoen weinig tijd kost en toch de gewenste resultaten oplevert om de vogelbevolking van bebouwde gebieden op de voet te kunnen volgen. In 2007 en in 2008 zijn er landelijk ongeveer 450 postcodegebieden geteld. Dit leverde in beide jaren ruim een kwart miljoen vogels op, verdeeld over 155 soorten. De huismus nam zoals verwacht verder af en ook de roodborst laat een duidelijke afname zien. Houtduif en stadsduif namen toe, de Turkse tortel bleef stabiel. Zo ook ekster, wilde eend en gierzwaluw. Na twee jaar monitoren beginnen we al een aardig goed beeld te krijgen van de talrijkheid van de meeste stadsvogelsoorten. Daarbij doen alle soorten mee, ook minder voor de hand liggende 'stads'-vogels als waterhoen.